

Beata Tarnowska-Konka

Rodzina zastępcza jako alternatywna forma opieki

Kultura i Wychowanie 3, 163-170

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Rodzina zastępcza jako alternatywna forma opieki

Beata Tarnowska-Konka

Łódź, Polska

benita@op.pl

Słowa klucze: rodzina, dziecko, placówka opiekuńczo-wychowawcza, rodzina zastępcza

Żyjemy¹ w czasach, w których świat pędzi w zawrotnym tempie. Nasza cywilizacja rozwija się i odnosi wiele sukcesów w różnych dziedzinach oraz zdobywa dużo ułatwień życia codziennego. Nie zawsze jednak tak bywa. Narastające bezrobocie, trudności w realizacji reform, zła sytuacja finansowa państwa wpływają na sytuację społeczną kraju, a co za tym idzie, na jakość życia rodziny. Niestety bardzo często stajemy się świadkiem szeregu negatywnych skutków tej sytuacji. Na pierwszy plan wysuwa się znaczne pogorszenie sytuacji ekonomicznej dużej liczby rodzin. Większość z nich żyje poniżej tak zwanego minimum socjalnego. W rezultacie podstawowa komórka społeczna, którą jest rodzina, stanowiąca wsparcie psychiczne i emocjonalne, zaczęła borykać się z szeregiem trudności, uniemożliwiających prawidłowe funkcjonowanie. Dochodzi do zaniedbań opiekuńczo-wychowawczych w stosunku do dzieci,

¹ Artykuł powstał na bazie pracy magisterskiej obronionej w WSP w 2011 roku (promotor: dr hab. Iwona Chrzanowska; recenzent: dr Beata Jachimczak).

Beata Tarnowska-Konka, Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej, Wydział Wspierania Rodzinnej Pieczy Zastępczej (koordynator rodzinnej pieczy zastępczej).

co skutkuje niezaspokojeniem przez rodziców potrzeb fizycznych i psychicznych swoich potomków, a następnie prowadzi do dysfunkcyjności, a nawet patologii życia rodzinnego. Coraz częściej pedagodzy, socjologowie czy psychologowie mówią o kryzysie rodziny. Współcześnie ludzie nie przywiązują wagi do tradycyjnych wartości rodzinnych. Nie bez znaczenia pozostaje problem uzależnienia. Wzrasta liczba konfliktów małżeńskich, które często kończą się rozpadem rodziny. W konsekwencji następuje niezaspokojenie potrzeb dziecka, a proces socjalizacji zostaje zakłócony. W sytuacjach zaniedbań w sferze opiekuńczo-wychowawczej w stosunku do dzieci zwykle interweniuje państwo. Najbardziej drastyczną konsekwencją interwencji jest zabranie dziecka z rodzinnego domu i umieszczenie go w placówce opiekuńczo-wychowawczej lub rodzinie zastępczej. Obecnie skierowanie do placówek wychowawczo-opiekuńczych typu socjalizacyjnego uważa się za ostateczność, gdyż dochodzi w nich do poważnego zakłócenia procesu socjalizacji. Dzieci, które wychowują się w placówkach, często mają problem z budowaniem poprawnych więzi uczuciowych, gorzej się rozwijają. Bywa, że po osiągnięciu pełnoletności i opuszczeniu placówki mają duże trudności w samodzielnym funkcjonowaniu. Należy tutaj wskazać i podkreślić, iż nawet najlepsza placówka nie jest w stanie zastąpić dziecku środowiska o charakterze rodzinnym. Obecnie coraz częściej mówi się o alternatywie dla zakładowych instytucji opiekuńczych, jaką są rodziny zastępcze. Ta forma opieki nad dzieckiem osieroconym jest specyficznym środowiskiem opiekuńczo-wychowawczym, zbliżonym do środowiska rodzinnego, które daje

szansę na kompensację powstałych braków w celu jego prawidłowego rozwoju.

Rodzicielstwo zastępcze posiada bardzo długą tradycję. W Polsce pierwsze jej formy sięgają XVIII wieku.

W pierwszej połowie XVIII wieku osieroconymi dziećmi zajmował się między innymi francuski misjonarz Gabriel Piotr Baudouin. W Warszawie wprowadził on nową ideę społecznej opieki nad niemowlętami, które zostały porzucone². Jako pierwszy dokonał próby systemowego rozwiązania tego problemu. W 1736 r. otworzył szpitalik gdzie przyjmowano i wychowywano niemowlęta – w tym celu zatrudniano karmiące matki. Natomiast dzieci trochę starsze, do 7 roku życia, były wysyłane na wieś, skąd powracały dopiero na okres nauki elementarnej lub zawodu. Dom wychowawczy im. Ks. Baudouina cieszył się ogromną akceptacją władz państwowych i kościelnych. Niestety wkrótce po śmierci jego twórcy i patrona znacznie podupadł.

Dopiero na początku XX wieku postanowiono zająć się wnikliwie problemem opuszczonych dzieci i wydać akty prawne. Pierwszym z nich była Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 17 marca 1921 r. Artykuł 103 dotyczy dzieci pozbawionych odpowiedniej opieki rodzicielskiej i zaniedbanych pod względem wychowawczym. Stanowi on, iż dzieci te mają prawo do opieki i pomocy państwa. Przewidywano także pozbawienie rodziców władzy rodzicielskiej nad dzieckiem w drodze orzecznictwa sądowego³. Zapis w konstytucji, dotyczący opieki nad dzieckiem, po raz pierwszy ustalił, że opieka ta jest obowiązkiem całego społeczeństwa, a nie, jak było do tej pory, filantropią.

Drugim aktem prawnym, który dotyczył problemu opieki nad dzieckiem, była pierwsza Ustawa

2 Węgiński Z. (2006), *Opieka nad dzieckiem osieroconym, Teoria i praktyka*. Toruń, p. 75.

3 Tamże, p.78.

z dnia 16 sierpnia 1923 r. o opiece społecznej⁴. Nie zawierała jednak określonych kompetencji państwa w tym zakresie. Powstanie tej ustawy zapewniało nadzór i kontrolę nad rodzinami. Brakowało w niej niestety profilaktyki i środków finansowych.

Opieka nad dzieckiem rozwijała się na podstawie pojedynczych aktów prawnych, które obejmowały tylko niektóre problemy opiekuńcze. Przez cały okres międzywojenny nie było określonych ram organizacyjnych i konkretnego systemu pieczy nad dzieckiem.

W okresie międzywojennym możemy wyróżnić trzy etapy ewolucyjnych przemian tej działalności. Pierwszy etap polegał jedynie na oddawaniu dzieci na wieś do ciężkiej pracy w polu. Opiekunowie nie dbali o ich zdrowie i wykształcenie.

W tym czasie duże zasługi w kształtowaniu opieki zastępczej w Polsce ma Łódź. Pierwszy raz powołano Wydział Opieki Społecznej Magistratu miasta Łódź, który podjął działania mające na celu oddawanie dzieci pod opiekę obcych rodzin. W dniu 12 lutego 1926 r. na posiedzeniu magistratu Łodzi podjęto uchwałę, w której określono prawa i obowiązki stawiane rodzinom zastępczym⁵. W uchwale postanowiono *oddawać pod kontrolą Komisji Opieki nad Dzieckiem osobom prywatnym, za opłatą 1 zł 50 gr. dziennie od dziecka, te niemowlęta, które z braku miejsca nie mogły być przyjęte do Miejskiego Domu Wychowawczego dla Niemowląt*⁶. W uchwale określono także warunki, jakie musieli spełniać rodzice zastępczy (np. mieszkaniowe, moralne), a także stwierdzono, iż Wydział Opieki Społecznej ma za zadanie kontrolowanie sytuacji panującej w rodzinie zastępczej. Zauważono, że

4 Ustawa z dnia 16 sierpnia 1923 r. o opiece społecznej. Dz. U. z 1923 r. Vol. 92 poz. 726.

5 Majewska A. (1948), *Rodziny zastępcze Łodzi*. Łódź, p. 15.

6 Puternicka J. (1948), *Początek działalności*. [In:] Majewska A. (ed.), *Rodziny zastępcze Łodzi*. Łódź, p. 15.

wychowanie prywatne przynosi wiele korzyści, nie tylko finansowych przy ciągłym braku funduszy na rozwój instytucji wychowawczych, ale także wychowawczych dla samych dzieci⁷. Podjęto decyzję, iż pod opiekę zastępczą będą wydawane dzieci od drugiego roku życia, gdyż młodsze sprawiają za wiele problemów i obciążają zbyt wielką odpowiedzialnością rodziców.

Biorąc pod uwagę dobro dziecka, jego potrzeby, a także predyspozycje rodziców zastępczych, łódzkie rodziny zastępcze podzielono na kilka typów⁸:

- rodziny przybrane – zapewniały dziecku najlepsze warunki wychowania, największą trwałość w uczuciach i najsilniejszą więź;
- rodziny opiekuńcze – przypominały współczesne niespokrewnione rodziny zastępcze. Przykładano w nich dużą wagę do utrzymywania kontaktów z rodzicami biologicznymi;
- rodziny pielęgnujące – sprawowały opiekę nad dziećmi chorymi;
- rodziny szkolące – przygotowywały dzieci do wykonywania konkretnego zawodu. Pod kontrolą opiekunów wychowankowie uczyli się rzemiosła, pracowali w warsztatach stanowiących własność rodziców zastępczych⁹.

Aby móc zaopiekować się dzieckiem, kandydaci musieli spełniać kilka warunków, między innymi powinni być małżeństwem (zgodę musieli

wyrazić oboje małżonkowie)¹⁰ i posiadać stałe źródło dochodów. Matka zastępcza nie mogła być aktywna zawodowo. Wydział Opieki Społecznej bardzo dokładnie „badał” kandydatów na rodziców zastępczych. Pozyskiwał także informacje na temat najbliższych krewnych.

Sytuacja przyszłych opiekunów zastępczych zawsze rozpatrywana była bardzo szczegółowo, a najważniejsze było dobro dziecka. Osoby żyjące w niezgodzie z najbliższą rodziną, uzależnione od alkoholu bądź chcące spełnić tylko obywatelski obowiązek pomagania dzieciom, które zostały osierocone, nie miały szans na przyznanie im dziecka¹¹. Zwracano także uwagę na warunki mieszkaniowe. Opiekunowie zastępczy mieli zagwarantowane środki finansowe w celu zrekomensowania kosztów wychowania¹².

Organami, które bezpośrednio sprawowały kontrolę nad funkcjonowaniem rodzin zastępczych, ustanowiono dwie Stacje Opieki nad Dzieckiem¹³. Były one terenowymi placówkami Łódzkiego Wydziału Opieki Społecznej. Placówki te oferowały opiekę medyczną, wychowawczą oraz kulturalno-oświatową. Matki zastępcze otrzymywały tam przydatne porady i wskazówki oraz mogły wymieniać się doświadczeniami z innymi kobietami, pełniącymi tę samą rolę¹⁴.

Podobną działalność rozpoczął od roku 1931 z inicjatywy Wandy Szuman Warszawski Komitet

7 Jałmużna T., Solińska N. (1997), *Formy opieki samorządowej nad dzieckiem w wielonarodowej Łodzi okresu międzywojnia*. [In:] Samuś P. (ed.), *Polacy – Niemcy – Żydzi w Łodzi w XIX-XX w. Sąsiedzi dalecy i bliscy*. Łódź, p. 382-383.

8 Zawadzka R. (1948), *Dalsze doświadczenia i wynikające z nich wskazówki organizacyjne*. [In:] Majewska A. (ed.), op. cit., p. 25.

9 Zawadzka R., op. cit., p. 137.

10 Gołąb-Grynbergowa A. (1948), *Wybór rodziny*, [In:] Majewska A. (ed.), op. cit., p. 41.

11 Ibid., p. 43-47.

12 Kusio U. (1998), *Rodzina zastępcza jako środowisko wychowawcze*. Lublin, p. 32.

13 Zawadzka R., op. cit., p. 34-35

14 Majewska A. (ed.), op. cit., p. 35.

Umieszczania Dzieci w Rodzinach¹⁵. W 1933 r. ponownie zaczął działać Dom Wychowawczy im. Ks. Baudouina. Oficjalnie władze usankcjonowały tę formę opieki nad dzieckiem w roku 1934.

Od tego momentu zaczął się trzeci etap rozwoju pieczy zastępczej, który trwał do wybuchu II wojny światowej. W czasie wojny tysiące sierot znajdowało opiekę w niespokrewnionych rodzinach. W Polsce po wojnie pierwsze zarządzenie, które regulowało sprawy rodzin zastępczych, zostało wydane 15 maja 1946 r.¹⁶

Od roku 1950 do początków lat siedemdziesiątych trwał kryzys tej formy opieki nad dzieckiem, natomiast jej ponowny rozkwit można zaobserwować pod koniec lat siedemdziesiątych. Było to wynikiem krytyki wychowania dzieci w placówkach, przepełnienia w zakładach opiekuńczo-wychowawczych oraz dużych nakładów finansowych, związanych z utrzymaniem tych instytucji. Zwrócono uwagę, iż umieszczanie dzieci w opiece zastępczej ma swoje pozytywne konsekwencje. Niestety niewielu było chętnych do podjęcia się roli rodziców zastępczych. Kiedy państwo 22 listopada 1971 r. zadeklarowało pomoc materialną, ich liczba wzrosła. Od tej chwili można zauważyć rozwój opieki zastępczej. Do 1999 r. rodziny zastępcze należały do systemu oświaty. Od 1 stycznia 2000 r. zabezpieczenie opieki i wychowania dzieciom całkowicie lub częściowo pozbawionym opieki ze strony rodziców oraz dzieciom niedostosowanym społecznie stało się zadaniem Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej. Obecnie wszystkie związane z rodzinami zastępczymi kwestie prawno-organizacyjne okre-

15 Badora S. (2002), *Główne formy opieki kompensacyjnej w Polsce*. [In:] Badora S., Marzec D. (ed.), *System opieki kompensacyjnej w Zjednoczonej Europie*, Kraków, p. 130-131.

16 Safjan M. (1982), *Instytucja rodzin zastępczych. Problemy prawno-organizacyjne*. Warszawa, p. 18.

ślają szczegółowo przepisy zawarte w Rozdziale 4 Działu II Ustawy z dnia 12.03.2004 r. o pomocy społecznej – *Opieka nad rodziną i dzieckiem*¹⁷ oraz w Rozporządzeniu Ministra Polityki Społecznej z dnia 18.10.2004 r. w sprawie rodzin zastępczych.

Rodzina zastępcza jest okresową usługą publiczną na rzecz dziecka lub dzieci, które są tymczasowo lub długotrwale pozbawione opieki ze strony rodziny naturalnej oraz na rzecz biologicznych rodziców dziecka. Celem tej usługi jest powrót dzieci do domu do ich rodziców biologicznych. Funkcje rodziny zastępczej można zatem określić jako dopełniające i uzupełniające wobec rodziny biologicznej¹⁸.

Przyjmuje się, że opieka zastępcza winna polegać przede wszystkim na:

- sprawowaniu opieki nad dzieckiem,
- troszczeniu się o nie,
- stworzeniu odpowiednich warunków do rozwoju zarówno fizycznego, jak i psychicznego, emocjonalnego i intelektualnego,
- zapewnieniu dziecku odpowiednich warunków życiowych oraz bytowych, a szczególnie domu, pożywienia, stosownego do pory roku ubrania oraz środków utrzymania.

Najbardziej znany, prawny podział istniejących rodzin zastępczych wprowadza Ustawa z dnia 12.03.2004 r. o pomocy społecznej. Dzieli ona rodziny zastępcze na:

- spokrewnione z dzieckiem,
- niespokrewnione z dzieckiem,

17 Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej. Dz.U. z 2004 r. Vol. 64 poz. 593 z późn. zm..

18 Frąckiewicz L. (2002), *Polityka społeczna*. Katowice, p. 44.

- zawodowe, niespokrewnione z dzieckiem:
 - wielodzietne,
 - specjalistyczne,
 - o charakterze pogotowia rodzinnego¹⁹.

Nie jest sprecyzowane, do którego stopnia i w jakiej linii pokrewieństwa winno uznawać się rodzinę zastępczą za spokrewnioną²⁰. Najczęściej **rodzina zastępcza spokrewniona** to dziadkowie, rodzeństwo rodziców, pełnoletnie rodzeństwo lub inni krewni²¹. Zaletą spokrewnionych rodzin zastępczych jest to, iż umieszczenie w niej dziecka nie naraża go na drastyczną zmianę środowiska. Ważne jest także, że w rodzinie spokrewnionej z dzieckiem relacje opierają się na już wcześniej zbudowanych więziach emocjonalnych, dlatego też uważa się, że rodzina spokrewniona z dzieckiem jest najlepszym środowiskiem wychowawczym²². Opinii tej nie podzielają jednak wszyscy. Wiele osób uważa, iż niespokrewnione z dzieckiem rodziny zastępcze dają mu lepsze warunki materialno-bytowe, ponieważ stawia się takim opiekunom wyższe wymagania. Ponadto niespokrewnione rodziny zastępcze charakteryzują się bardziej przemyślaną decyzją dotyczącą podjęcia się opieki i wychowywania dziecka, które zostało tej troski pozbawione.

Cechą charakterystyczną zarówno spokrewnionych, jak i niespokrewnionych rodzin zastępczych jest to, iż może w nich przebywać w tym samym czasie nie więcej jak troje dzieci. Wyjątek stanowi sytuacja, kiedy umieszcza się w rodzinie zastęp-

czej rodzeństwo – wówczas obowiązuje zasada nie rozdzielania rodzeństwa.

Zawodowa, niespokrewniona z dzieckiem wielodzietna rodzina zastępcza powstaje na mocy umowy, jaką opiekunowie podpisują ze starostą. Jest to niezwykle ważny rodzaj rodziny zastępczej. Bardzo dużą zaletą tych rodzin jest możliwość umieszczania w niej licznego rodzeństwa, które zostało pozbawione opieki ze strony biologicznych rodziców²³. W zawodowej wielodzietnej rodzinie zastępczej może być umieszczonych nie mniej niż troje i nie więcej niż sześcioro dzieci. Wyjątek stanowi sytuacja, kiedy istnieje konieczność umieszczenia w rodzinie liczego rodzeństwa.²⁴

W zawodowej, niespokrewnionej z dzieckiem specjalistycznej rodzinie zastępczej umieszcza się nie więcej jak troje dzieci, które są niedostosowane społecznie, dysfunkcyjne z problemami zdrowotnymi, które wymagają bardzo szczególnej opieki oraz pielęgnacji.

Trzeci typ zawodowych rodzin zastępczych to **zawodowa niespokrewniona z dzieckiem rodzina zastępcza o charakterze pogotowia rodzinnego**. Pogotowie rodzinne działa na podstawie zawartej ze starostą umowy cywilno-prawnej o pełnienie funkcji rodziny zastępczej, realizującej zadania pogotowia rodzinnego. W tego typu rodzinie może przebywać nie więcej jak troje dzieci. Jej cechą charakterystyczną jest to, że jest zobowiązana do przyjęcia dziecka do lat 10, które zostało doprowadzone przez policję. Dzieci przyjmowane są na podstawie postanowienia lub zarządzenia sądu rodzinnego na pobyt przejściowy do czasu unormowania ich sytuacji

19 Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy...

20 Andrzejewski M., Ławrynowicz P. (2006), *Komentarz do przepisów dotyczących rodzin zastępczych zawartych w ustawie z dnia 12 marca 2004 roku o pomocy społecznej*. [In:] Andrzejewski M. (ed.), *Rodziny zastępcze – problematyka prawna*. Toruń, p. 162-163.

21 Boczoń-Kapica M. (2006), *Problemy rodzin zastępczych spokrewnionych*. „Problemy Opiekunów-Wychowawców”, no. 4, p. 59.

22 Brągiel J., Badora S. (1997), *Formy pracy opiekuńczo-wychowawczej*. Częstochowa, p. 280.

23 Jadźwińska Z. (2006), *Opieka nad dzieckiem w świetle zmian w ustawie o pomocy społecznej*. [In:] Gruca-Miąsik U. (ed.), *Pomoc, opieka, wsparcie dziecka i rodziny*. Rzeszów, p. 72.

24 Andrzejewski M. (ed.) (2006), *Rodziny zastępcze – problematyka prawna*. Toruń, p. 164.

życiowej, nie dłużej jednak niż na 12 miesięcy, chyba że wystąpią szczególne okoliczności, które wskazują na potrzebę przedłużenia tego okresu (nie dłużej jednak niż o dalsze 3 miesiące).

Osoby, które zdecydowały się zostać niespokrewnionymi z dzieckiem i zawodowymi rodzinami zastępczymi są zobowiązane do uzyskania odpowiedniego przygotowania. Kandydaci muszą przejść szkolenie, w ramach którego zostają wyposażeni w wiadomości z zakresu wczesnej diagnostyki, oddziaływań resocjalizacyjnych i terapeutycznych, patologii społecznej, zasad odpowiedzialności nieletnich oraz postępowania przed sądem rodzinnym i dla nieletnich, jak również metod rewalidacji i rehabilitacji dzieci niepełnosprawnych. Przyszli opiekunowie muszą charakteryzować się odpowiednimi predyspozycjami psychofizycznymi. Kandydaci muszą spełniać także odpowiednie warunki mieszkaniowe.²⁵

Należy mieć na uwadze to, że rodzina zastępcza nigdy nie wypełnia nad dzieckiem władzy rodzicielskiej, co jest związane nieodłącznie z ustanowieniem adopcji. Rodzic zastępczy może jednak pełnić funkcję opiekuna prawnego dziecka. Nie ma także przeciwwskazań, aby rodzina zastępcza sprawowała opiekę nad dzieckiem wspólnie z jego biologicznymi rodzicami, oczywiście tylko wtedy, jeśli sąd ograniczył im władzę rodzicielską nad dzieckiem – jest to tzw. piecza podzielona. Kwestię tę reguluje art.112 § 1 Kodeksu Rodzinnego i Opiekuńczego, który stanowi, iż do instytucji sprawujących pieczę zastępczą należy opieka bieżąca, wychowanie i reprezentowanie dziecka w dochodzeniu jego sytuacji materialnej. Inne obowiązki i prawa, które wynikają z władzy rodzicielskiej, należą do rodziców biologicznych

dziecka²⁶. W tym przypadku opieka bieżąca to sprawowanie rzeczywistej opieki nad dzieckiem, która rozumiana jest jako troska. Wiąże się ona z codziennym funkcjonowaniem wychowanka, tj. zagwarantowaniem dziecku bezpieczeństwa, opieki lekarskiej, pożywienia, odpowiedniego ubrania, zaplecza kulturalnego, warunków do nauki oraz pomocy w procesie usamodzielnienia. Rodzina zastępcza w tym wymiarze przejmuje odpowiedzialność cywilno-prawną za przebywające u niej dziecko, co skutkuje tym, że w przypadku wyrządzenia przez nie szkód opiekunowie są zobowiązani do zadośćuczynienia²⁷.

Obowiązek opieki nad umieszczonym w niej dzieckiem, tak jak wcześniej zaznaczyłam, rodzina zastępcza podejmuje od dnia przyjęcia dziecka do tej rodziny. Rodzina zastępcza zapewnia dziecku warunki rozwoju i wychowania, które odpowiednie są do jego stanu zdrowia oraz poziomu rozwoju. Rodzina opiekuje się dzieckiem osobiście, istnieją jednak wyjątki od tej reguły np. gdy rodzic zastępczy okresowo nie może z określonych powodów zdrowotnych lub losowych sprawować tej opieki samodzielnie albo gdy dziecko okresowo przebywa poza domem (np. w sanatorium, szpitalu, domu pomocy społecznej, specjalnym ośrodku szkolno-wychowawczym, młodzieżowym ośrodku wychowawczym lub w innej placówce, która zapewnia opiekę i wychowanie dzieciom w okresie pobierania nauki poza miejscem ich stałego zamieszkania)²⁸. Sprawowanie pieczy bieżącej nad umieszczonym dzieckiem oznacza obowiązek przebywania z dzieckiem we wspólnocie domowej. Rodzina zastępcza nie może pozostawiać dziecka na dłuższy okres czasu pod

²⁵ Ibidem, p. 164-165.

²⁶ Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Dz.U. z 1964 Vol. 9 poz. 59.

²⁷ Andrzejewski M. (red.), op. cit., p. 140.

²⁸ Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy...

opieką innych osób lub instytucji. Chodzi o to, by zapewnić wychowankowi warunki, które są jak najbardziej zbliżone do istniejących w rodzinie naturalnej²⁹. Opiekunowie zastępczy są także zobowiązani do wypracowania poprawnych relacji pomiędzy biologicznymi rodzicami dziecka, które jest u nich umieszczone³⁰.

Rodzina zastępcza ma obowiązek zapewnienia małoletniemu środków utrzymania. Wobec powyższego ma także prawo do egzekwowania wcześniej ustalonych alimentów na rzecz dziecka.³¹ Rodzice zastępczy mają prawo do korzystania z pomocy pieniężnej na częściowe pokrycie kosztów utrzymania każdego umieszczonego w niej dziecka w wysokości określonej w sposób i na zasadach przewidzianych w przepisach, które dotyczą rodzin zastępczych. Wysokość pomocy pieniężnej uzależniona jest od wieku dziecka, jego stanu zdrowia, jak i dochodów własnych dziecka. W przypadku, gdy rodzina zastępcza nie wypełnia właściwie swoich funkcji, Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie ma obowiązek zawiadomić sąd rodzinny o konieczności jej rozwiązania.

Rodzinie, która sprawowała funkcję rodziny zastępczej, przysługuje pomoc pieniężna także po osiągnięciu przez dziecko pełnoletności, jednak tylko do czasu ukończenia szkoły, w której rozpoczęło naukę przed osiągnięciem pełnoletności, jeżeli zdecyduje się nadal przebywać w tej rodzinie. Natomiast dziecko, które pozostaje w rodzinie zastępczej ma prawo do:

- podtrzymywania więzów emocjonalnych, które łączą dziecko z jego rodzicami biologicznymi i innymi osobami znaczącymi dla dziecka,
- powrotu do rodziców biologicznych,
- traktowania w sposób, który sprzyja poczuciu godności i wartości osobowej,
- praktyk religijnych, które są zgodne z wolą rodziców i potrzebami dziecka,
- kształcenia, rozwoju swoich zainteresowań i indywidualności oraz zabawy i wypoczynku,
- pomocy w przygotowaniu do samodzielności po osiągnięciu pełnoletności,
- wyrażania własnej opinii w sprawach, które go dotyczą.

Tabela 1. Liczba rodzin zastępczych w Łodzi w latach 2008-2010

Typ rodziny zastępczej	Liczba rodzin		
	2008	2009	2010
spokrewnione	1067	1035	996
niespokrewnione	149	146	147
zawodowe wielodzietne	14	14	15
zawodowe specjalistyczne	4	6	6
zawodowe o charakterze pogotowia rodzinnego	26	25	23

Źródło: dane MOPS w Łodzi

29 Andrzejewski M. (red.), op. cit., p. 165.

30 Knieć G., Nowakowska W., Nowak M. (2006), *Pomoc społeczna w służbie dziecku i jego rodzinie*. Warszawa, p. 31.

31 Safjan M., op. cit., p.161-162.

- ochrony przed poniżającym traktowaniem, jak i karaniem³².

32 Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy...

Między rodziną zastępczą a umieszczonym w niej dzieckiem powstają bardzo silne więzi. Zdarza się, że dzieci są silniej związane z opiekunami zastępczymi niż z rodzicami biologicznymi.³³

Sprawą priorytetową ze strony państwa jest zapewnienie dzieciom, które zostały pozbawione pieczy rodziców, opieki i wychowania w rodzinnych formach opieki. Dlatego też działanie Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie ukierunkowana jest przede wszystkim na rozwijanie rodzicielstwa zastępczego. Chodzi bowiem o to, by zapewnić dzieciom możliwość wychowania w warunkach jak najbardziej zbliżonych do domowych. Jednak pomimo intensywnych działań promujących rodzicielstwo zastępcze, brak jest kandydatów gotowych pełnić funkcje zawodowych rodzin zastępczych.

Jak wynika z powyższej tabeli, spokrewnione rodziny zastępcze stanowią większość wszystkich rodzin. W roku 2010 zauważalny jest spadek ustanawiania tego rodzaju rodzin. Liczba niespokrewnionych z dzieckiem rodzin zastępczych od roku 2008 znajduje się na tym samym poziomie. Taka sama sytuacja ma miejsce, jeśli chodzi o zawodowe rodziny zastępcze. Zaprezentowana powyżej forma opieki nad dzieckiem, pozbawionym odpowiedniej opieki rodziców biologicznych, skutecznie wypełnia zadania opiekuńczo-wychowawcze, kompensując powstałe braki i nadal się rozwija. Świadczyć o tym może między innymi fakt, iż z dniem 01.01.2012 r. wchodzi w życie ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej. Przedmiotowa ustawa wprowadza szereg nowych instytucji wsparcia rodziny, działających w gminach: asystent rodziny, rodzina wspierająca, zespół interdyscyplinarny, oraz w powiatach: organizator i koordynator pieczy zastępczej i rodzina pomocowa.

33 Andrzejewski M., Ławrynowicz P., op. cit. , p. 122.

Beata Tarnowska-Konka

Lodz, Poland

benita@op.pl

Keywords: Family, child, care and educational centre, foster family

Foster family as an alternative form of care

Abstract

The article discusses the issue of foster parenthood as an alternative form of childcare. In Poland, its beginnings date back to the 18th century, whereas its thrive could be observed as late as the 70s of the 20th century, when this form of care was formally transferred from education system to the system of social care, thanks to which it took on new shape and quality. Currently, any legal or organizational issues connected with foster families are determined by Chapter 4 of 2nd Section of the Journal of Laws of 12th March, 2004 concerning social care – "Care of the family and child" and the Ordinance of the Minister of Social Policy of 18th October, 2004 concerning foster families.

Foster family is a temporary public service for children that are deprived of care from their natural families and towards their biological families. The aim of this is to allow such children to come back to their biological parents. It is assumed that foster care should rely solely on caring for a child, creating appropriate conditions for such child's psychophysical, emotional and intellectual development, ensuring proper living conditions for such a child, with particular emphasis placed on home, lodging, clothing appropriate for the season and means of support. Foster families are divided into: related to a child, professional and not related to a child (extended families, specialist and of kids' shelter character). Current legal solutions are not perfect and due to this fact there is a constant process of mastering them. Evidence of this fact could be a new Act that comes onto life as of June 9th, 2011 concerning family support and a system of foster care that implements a number of new family support institutions.

Beata Tarnowska-Konka, City Social Care Centre in Łódź – Górna branch. Social worker in the Department of Family and Child Aid.